

DIT EN DAT UIT N.-HOLLAND¹⁾

DOOR H. J. VAN DER MUNNIK

NOORD-HOLLAND is — dat klinkt misschien wat vreemd — nog geen eeuw oud. De zaak is, dat het tot 1840 één was met Zuid-Holland. En wat is nu Hollandscher: Noord- of Zuid-Holland? heeft Lod. van Deyssel eens gevraagd. Hij koos voor Noord-Holland: „met die duinen en dijken en polders, met die molens en boerderijen, en met zijn wateren van alle vormen, een land, dat geen ander land gelijkt, is dat West-Friesche nog niet Hollandscher?”

Met dat West-Friesche duidde hij de kern van het oude N. Holland aan, ook het beste deel van den bodem. Het overige deel was laagveengebied, met vele breede wateren er tusschen en met het Y als scheiding tusschen de namen Noord en Zuid.

West-Friesland heeft ook historisch en volkenkundig zijn stempel op N. Holland gezet. Tot 1064 is het nog een afzonderlijk Graafschap onder Graaf Dirk geweest. Na drie eeuwen strijd werden de West-Friezen — een vrijheidslievende en zelfbewuste stam — weer met Holland verbonden; onder den Bisschop van Utrecht wilden ze niet leven.

Die geest van „den vrijen West-Fries” is reeds in de 17de eeuw over N.-Holland heen heeft zich in andere nuanceeringen „gezet”. Een der merkwaardigste vergroeiingen was die van „uitermate verdraagzaam op Godsdienstig gebied” in het einde der 18de eeuw tot..... uitermate onverschillig op dit gebied in de 19e en 20e eeuw. Dat is geworden wat wij nu kennen als het moderne „N.-Holland boven het IJ”, dat Ds. Heynes met de pen en Ds. Verwaals met het woord zoo pakkend kunnen illustreeren. Bij deze gesteldheid sluit zich aan het N.-Hollandsche flegma, een zekere goedaardigheid en snel voorbijgaande, wijl ondiepe opwellingen.

Gezien in de lijst van het nationaal-economische leven is N.-Holland een zeer belangrijke provincie. Ten deele is zij dat uit eigen aandrif; al wat N.-Holland te zien geeft op het gebied van landbouw en vooral van bedijking en inpoldering, is resultaat van volkskracht binnen eigen grenzen. Ten deele echter is er in N.-Holland een kracht van buitenaf tot ontplooiing gekomen: voorbeelden hiervan zijn de industrie van 's lands hoofdstad en van Haarlem, het Noordzee-

kanaal en de IJmuidersluizen, het Hoogovenbedrijf te Velsen e.d. Geografisch dus ook weer ten Zuiden van het IJ. Ten Noorden is zoowel het bij de geaardheid van het land als bij het volkskarakter aansluitende maatschappelijke leven het meest typisch Noord-Hollandsch gebleven.

Buitengewoon afwisselend en veelzijdig is dat leven: denk maar even aan de schapenfokkerij op Texel; aan de kaasmarkt van Alkmaar; aan den koolverbouw in de Streek; de aardbeienteelt van Beverwijk; de houtzaagmolens aan de Zaan; de bloementeel van Aalsmeer; de boomkwekerijen van Naarden; de visscherij van IJmuiden; de bloembollen ten Zuiden van Haarlem; en dan nog als afzonderlijke attracties de volkstypten van Volendam en Marken, het natuurschoon van het Gooi en van Kennemerland. Inderdaad, N.-Holland is een rijke provincie in meer dan één opzicht. En dan te weten, dat het in lang vervlogen dagen aan alle kanten door de zee bedreigd en door het water bedorven werd!

Daarom staan bovenaan in de geschiedenis der wording van deze op Z.-Holland na dichtst bevolkte provincie, de overwinningen op het water. In het begin der 15e eeuw werden alle zeegaten gedicht; vandaar die vele dammen: Amsterdam, Zaandam, Volendam, Monnikendam, Edam, enz. En toen zoo de vijand van buitenaf geen voeding meer kon krijgen, werd hij van binnen aangepakt: in 1612 was de Beemster, in 1622 de Purmer, in 1624 de Wormer, in 1635 de Schermer vruchtbaar polderland. In 1852 werd hieraan de hoofdmoot toegevoegd: de Haarlemmermeer, 18.000 H.A. bouw- en weiland, een wereldbekende prestatie. Dan was men ook met het bedijken op de hoogte, bewijs de Hondsbossche Zeewering, 4½ K.M. lang met 29 hoofden.

Zoo is N.-Holland een bron van welvaart geworden, 2795 K.M². in oppervlakte, waarvan 48 pCt. grasland en 25 pCt. bouwland en tuingrond. De bevolking is dan ook sterk toegenomen, (afgezien van den uiteraard grooten trek naar de hoofdstad), tusschen 1830 en 1920 met 213 pCt. Centra der welvaart zijn

Marker-vrouw in haar mooie antieke kamer.

vooral de tuinbouwstreek van West-Friesland, de Zaanstreek, en natuurlijk Amsterdam met zijn omvangrijk havenbedrijf en Velsen met de groote ijzer- en papierindustrieën. Een rijke conserveering van den ouden tijd biedt N.-Holland niet; men kan u in Enkhuizen, Alkmaar en Hoorn nog oude gebouwen, te Zaandam het Czaar Peterhuisje en op Marken Amerikanen-in-vervoering-brengende kleedij laten zien, doch over 't geheel genomen heeft N.-Holland weinig geschiedenis bewaard.

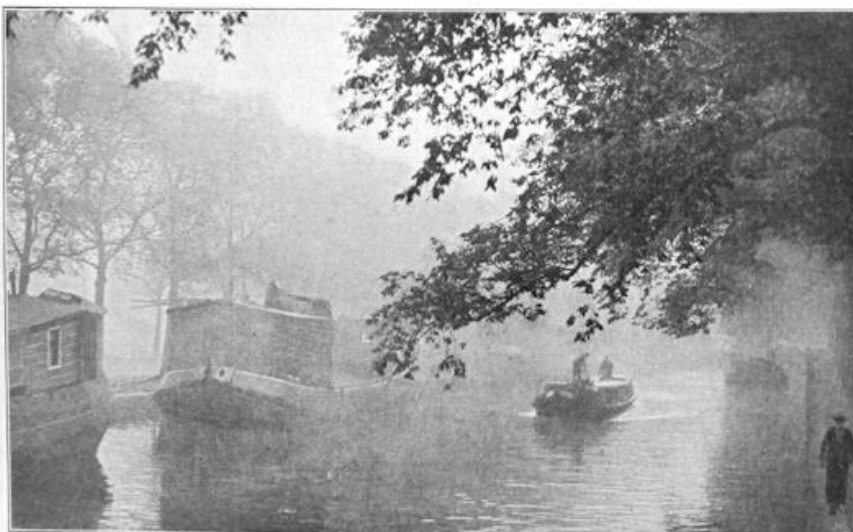
Dat is betrekkelijk jammer, want vooral de Zaanstreek heeft tijden van weelde (in de 17e eeuw) gekend, waarvan nog prachtige souvenirs waren te bewonderen geweest. Dat is wel gebleken op de in 1874 te Zaandam gehouden tentoonstelling, waar prachtige dingen, afkomstig van de veilingen der O.-I. Compagnie te zien waren, die de Hollandsche zeevaarders naar patria meebrachten. De Zaanse porcelain- en zilverkasten waren de schitterende bewijzen van een welvaart, die wel zeer groot moet geweest zijn:

„Zaanlands rijkdom was ten top gestegen.
„Zóó rijk was 't Zaanse volk, dat, zegt
[men, 't al de wegen
„Van Zaanland kon beleggen schier met
[gelt.”

Misschien zal de tentoonstelling, die in Juli 1930 te Enkhuizen geopend wordt ter gelegenheid van de drooglegging der Zuiderzee, nog wel een en ander te zien geven uit het verleden van N.-Holland. De Oostinjevaart van deze provincie uit — is Hoorn niet de geboorteplaats van Jan Pz. Coen? — heeft, evenals we dat in Hindeloopen gezien hebben — veel binnenhuis-verfraaiing tengevolge gehad, die echter louter import is geweest. De kunst heeft in deze provincie slechts een poover bestaan; de Zaanse zilvermeden zijn er een gunstige uitzondering op, evenals de graveurs; door hen

..... vindt men na het leven
„Den handel en 't bedrijf als in een boek
[geschreven.”

De groote stad bij avondschemering.

DIT EN DAT UIT N.-HOLLAND^{II)}

DOOR H. J. VAN DER MUNNIK

HOUTEN huizen. Groene huizen. Schots en scheef geplaatste huizen. Nietwaar, dat zijn zoo de kenmerken van dien langen, urenlangen weg, die de Zaanstreek, parallel aan de Zaan, doorsnijdt. Het moderne verkeer, dat van rechte lijnen en snelle verbindingen houdt, is bezig, heel wat van die typische bouwvoorde af te slijpen, maar hier en daar is zij toch nog ongerept te zien, herinnerend aan den tijd, dat men kon bouwen naar believen. Nu, waarom houten huizen, dat 's duidelijk genoeg in een streek, waar de houtzaagmolens den horizon verduisterden en de houtbooten uit verre landen heele gekapte wouden aanvoerden. Op den duur kon het zoo niet blijven; evenals na de 17e eeuw de strooien daken bij keuren werden verboden, moest in de 19e eeuw het bouwen of herbouwen van houten huizen verboden worden, omdat het aantal branden zorgwekkend werd. De houten huizen hebben (of hadden) alle een spitsen gevel (makelaar) en meestal hadden zij geen verdieping.

Waarom groen? Symboliek kan er niet achter gezeten hebben. De kleur der hoop zou geen doel gehad hebben voor een bevolking, die in den rijkdom der vervulling van stoffelijke verlangens zich baden kon. Men vermoedt: omdat groen het best tegen den invloed van lucht en weder bestand is. Het klimaat sprak ook een woordje mee bij de woninginrichting. De huizen der meer gegoeiden hadden n.l. een zomer- en een wintervertrek, ook wel Noorder-, Zuider-, Ooster- of Westervertrek geheeten. De voordeur heette ..... dooddeur, omdat ze alleen bij plechtige gelegenheden open ging. Buitengewoon luguber was de gewoonte van pasgehuwden, om den eersten nacht te slapen in een bedstede, waarin..... een doodkist was geplaatst, ja zelfs had men de gewoonte, om in de bruidsdagen..... het doodshemd en de doodsmuts te vervaardigen en dan dien eersten nacht daarin te gaan slapen! „Het is”, meenden de ouden.

„Het is seer wys bedact, al van sijn jonge
[jaeren
„Het leven aan de doot en syn gedacht' te
[paren,
„Te dencken aan het lot dat elck ten deele
[valt.”

Of deze sombere neigingen verband hiel-

den met het diepgaande, althans zwaar wegende besef van zonde en straf, dat in de Zaanstreek langen tijd den toon aangaf? In alle rampen zag men Gods gerichten over het zedenverval, en zoowel predikanten als dichters hieven hun boetezangen aan. Wat dunkt u van dezen titel van zulk een vlugschrift: „Onder-aardze stormklok door de Almachtige en alleen Wonder-doende hand Gods in een onverwachte en verschrikkelijke Aardbeving op Zardam — tot grootmaking van Gods H. Naam en opwekking uit den slaap der zorgloosheid tot een christelijke en boetveerdige wakkerheid van allen en een yder, bijzonder van Zaan-dam, beschreven door George Hendrik Petri, Luthersch predikant.”

Gelukkig waren er ook andere stemmen te hooren, en eigenaardig is wel, dat men dan komt te staan voor elkaar wel zeer sterk tegensprekende uitersten. Aan den eenen kant de boetpoëet.

„Maar ach! hoe veele, die nog christenen
[willen heeten,
„En nogtans van Gods woord, nog Syn
[geboden weeten,
„Maar schenden, lasteren des Allerhoogstes
[naam,
„Alsof geen God en was, of dog heel
[onbequaam.”

En aan den anderen kant van Simonides, die een grooten brand aan de Rijk (N.-O. van Wormerveer) een „Vierbaeck van Gods oordeelen” noemde, stond Sents de Vries in extase:

„Waar vind men zoo een vlek al in des
[waerelts rond,
„De menschen zoo godsdienstig, men weynig
[vloekt en schelt,
„Welgezegt van den Opperheer in hun
[handenwerk,
„Aen ziel en ligchaam, gezegend aen haere
[leeraers.”

Zoodat de waarheid wel in 't midden zal gelegen hebben. Zeker is, dat de Waarheid thans lang niet in 't midden ligt aan de Zaanstreek, reden waarom wij met zooveel blijdschap opmerken, hoe nochtans door vrienden der Waarheid, door allerlei prediking en Evangelisatiewerk de geestelijke armoede van N.-Holland boven het IJ bestreden wordt.

Ook in anderen zin is Noord-Holland arm geweest en gebleven. In ondernemingslust en -kracht sterk, en daardoor levende voor den handel en het handelsverkeer met overzeesche landen, hadden de Noord-Hollanders van vroeger tijden niets over voor en waren zij evenmin minnaars van de kunst. Op een in 1874 gehou-

Een der beelden op het Koninklijk Paleis te Amsterdam, voorstellende de Voorzichtigheid.

den Tentoonstelling van Zaanlandsche oudheden was niet één voorwerp te zien, dat zou wijzen op de beoefening van de toonkunst; schilders en dichters zijn er weinige en niet van den eersten rang, uit N.-Holland voortgekomen, en evenmin kan men daar letterkundigen van naam thuisbrengen. Diezelfde trek is gebleven; wat ge in den trein ten Noorden van Alkmaar ziet, is een beeld van de geestelijke gesteldheid der gansche provincie: verlatenheid.

Natuurlijk is dit „grosso modo” te verstaan. Er zijn centra van cultuurleven, als Amsterdam en Haarlem, en vooral het forenzenland het Gooi, waar de artistieke thermometer hoog staat, maar men zal toestemmen, dat we dan niet te maken hebben met typisch Noord-Hollandsche verschijnselen.

Een uitzondering maakt de Zaanse zilversmeedkunst, die vermaard is tot buiten onze grenzen, en waarbij, evenals het Friesch Museum te Leeuwarden te zien geeft, de gebeurlijkheden van persoonlijk en familieleven ten voeten uit in het edelmetaal werden gegrift. Wat van de Delftsche tegels te zeggen is, geldt ook van de Zaanse bekers, tabaksdoozen, lepels en verdere zilverstukken: men vindt er „den handel en 't bedrijf als in een boek geschreven”. Niet alleen in woord, ook in beeld geschiedde dat; Bijbelsche geschiedenissen en plaatselijke historie kon men uit de zilverkast wel ongeveer aflezen.

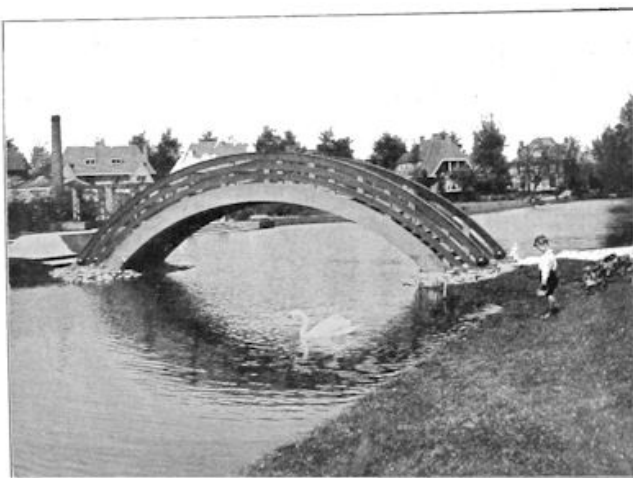
Glas en porcelein waren even dankbare objecten voor inscripties.

Een wijnglas uit den tijd der Bataafsche Republiek proclameert:

„Dult nu geen heerschappij,
„Bataven gy zyt vry.”

Beschilde borden waren vooral een geliefd herdenkingsmiddel. Hier is — en daarmee sluiten we de N.-Hollandsche vogelvlucht — de aanhef ter herinnering aan „Het juffertje”, den eersten houtzaagmolen aan de Zaan:

„Ick was de eerst, die 't houdt
„Met zaegen stucken zaegde.
„Doe men schreef A^o 1592 stout,
„Is deese moolen 't Juffertje gebout
„Door Cornelis Cornelisz. van Uitgeest.
„Die de eerste uytvinder is geweest.”

Typische brug in het mooie park te Bussum, welke brug aan de omgeving een schilderachtigen aanblik geeft.